

***Keşfedilen Kabri, Yıkılan Mescidi ve Ulubat Gölü
Civârındaki Köyünün Vakfıyesi Işığında,
FÂTİH'İN ALEMDÂRI, ŞEHİDLER SERDÂRI
“ULUBATLI BABA HASAN”***

Hakan YILMAZ*

Öz

Fâtih'in sancaktârı, Şehidler serdârı Alemdar Baba Hasan'ın tarihî yarım-
adanın en önemli noktasında yer alan kabri, Osmanlı topraklarında Sfran-
cis'in ve eserinin adını hiç kimsenin işitmediği dört asır boyunca, İstanbul halkı
tarafından “Fethin en büyük şehidinin kabri” olarak bilinmeye ve ziyaret edil-
meye devam etmiştir. Sfrancis'in rivâyetiyle “Ulubatlı Hasan” isminin literatü-
re girmesinin üzerinden daha yarım asır bile geçmeden, kroniğin sahte olduğu
yönündeki isabetsiz iddialar onun varlığına gölge düşürmekle kalmamış; kısa
bir süre sonra lüzumsuz yere yıktırılan mescidiyle birlikte mahallesi ve kabri
tamamen belirsiz hâle geldiği gibi, özellikle son yıllarda yapılan yoğun neşri-
yatla varlığı büsbütün tarihten ve halkın zihinlerinden silinmeye çalışılmıştır.

Bu makale Alemdar Ulubatlı Baba Hasan'ın Fâtih'in Horhor semti yakınıla-
rında keşfettiğimiz ilginç kabri, yıkılan mescidi, kimliğine ışık tutan kayıp kita-
besi ve Bursa'da, Ulubat Gölü'nün birkaç kilometre doğusundaki köylerine ait
vakfıyesi ışığında, İstanbul'un fethinin en büyük şehidinin varlığının bilimsel
kanıtlarını ilk kez ortaya koyarak, Türk tarihinde bıraktığı derin izleri yeniden
görünür hâle getirmek; başka bir deyişle, şanlı hatrasını gölgede bırakan ka-
ranlık noktaları tamamen aydınlatarak, unutulmuş hak ve itibarını kendisine
yeniden iade etmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Ulubatlı Hasan, Baba Hasan Alemi, İstanbul'un Fet-
hi, Sfrancis, Melissinos.

***In The Light Of His Discovered Tomb, His Demolished Masjid And
His Vakfiye Found In His Village About Lake Ulubat:
Ulubatlı Baba Hassan, The Commander Of Martyrs,
As The Standard Bearer Of Fatih***

Abstract

*The sepulcher of Alemdar Baba Hassan, “the standard-bearer (sancaktar)
of Fatih”, “the commander of martyrs”, in the most important point of the histo-*

* Araştırmacı - Yazar & Yeniçağ Tarihi Uzmanı.

rical peninsula continued to be known as “the sepulcher of the greatest martyr of the Conquest” and to be visited by İstanbul people for four centuries, during which the name of Sfrancis and of his work had not been heard. Without that half century has passed even before the name Ulubatlı Hassan took place in literature, injudicious claims that the chronicle might have been fake, have overshadowed its existence and caused its existence to be erased from the memory, just as his quarter and sepulcher became uncertain with his masjid demolished.

In this article, it aims to review the concrete traces that he left in Turkish history, in the light of his interesting sepulcher, his masjid demolished, his lost epitaph shedding light on his identities, his endowment (vakfiye) that belongs to villages situated near Lake Ulubat in Bursa.

Keywords: Ulubatlı Hassan, Baba Hassan Aleml, The Conquest Of İstanbul, Sfrancis, Melissinos.

Giriş

İstanbul’un fethinde surlara ilk sancağı dikenin Ulubatlı Hasan olup-olmadığı tartışmalarının uzun zamandır gündemi meşgul ettiği ve özellikle basın-yayın organları aracılığıyla bu konunun her yıl aynı ifadelerle gündeme getirildiği herkesçe bilinmektedir. Fetihte imparatorun yanında bulunan Bizanslı tarihçi Yorgios Sfrancis’in *Chronicon*’unun genişletilmiş ikinci versiyonunda yer alan “Χασάβης/*Hasan*”ın surlara çıkıp sancak dikmesi rivâyeti, bu kroniği ciddi hiçbir ilmî delil ortaya koyamadan Makarios Melissinos’a atfederek “pseudo/sahte” olduğunu öne süren çevrelerin etkisiyle bir “efsâne” ve asılsız bir “hurâfe” olarak değerlendirilmiştir.¹ Akademik çevrelere bakıldığında birkaç ünlü isim istisnâ edilirse,² çeşitli gerekçelerle bu iddiâları benimsemedik neredeyse hiç kimse kalmamış gözükmektedir.

İddiâların dayanak noktalarını ve bilimsel ritüellere uygun olup-olmadığını yeterince sorgulamadan, hüküm vermekte aceleciliğin bir sonucu olarak medya aracılığıyla kısa sürede halk arasında da yaygınlaştırılan bu iddiâların; tarihi, topografik, toponomik ve epigrafik alanlarda hiçbir araştırmaya girililmeksizin, tek bir kaynak üzerinde fikir yürütülerek ortaya atıldığı bir gerçektir. Öyle ki iddiâ sahiplerinin birçoğu, bu konuda yeni tespitlerle araştırma dairesini daha da genişletmeleri beklenirken, dışına çıkamadıkları bu rivâyetin “tek” oluşunu iddiâlarının doğruluğuna delil bile göstermişlerdir.

Yaklaşık bir asırdır devâm eden konu ile ilgili tartışmaları yeniden ele alacağımız bu makâlemizde; Ulubatlı Hasan’ın şimdiye kadar târih çevreleri ta-

¹ Erdoğan Aydın, *Fatih ve Fetih, Mitler ve Gerçekler*, Doruk Yayıncılık, Ankara 1997, s. 86 vd.; Vahdettin Engin, “Ulubatlı Hasan’ı Bırak, Balaban Çavuş’a Bak!”, *Hürriyet Tarih*, 28.05.2003, s. 10-11; Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, I, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2002, s. 57-58; Erhan Afyoncu, *Truva’nın İntikamı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012, s. 86-90; İlber Ortaylı, “Şanlı Bir Tarihin ‘Renkli’ Balonları”, haber: Şenol Demirci, “İşte Tarihi Palavralar” ara başlığı altında, *Milliyet Gazetesi*, 02.09.2003; Murat Bardakçı, “Ulubatlı da Bir Şey mi, Daha Yığınla Tarihi Hurafemiz Var”, *Hürriyet Gazetesi*, 07.09.2003 vb.

² Feridun M. Emecen, “Menkıbe-Târih İlişkisinin Çarpıcı Bir Örneği: İstanbul’un Fethinde Surlara İlk Çıkanın Kimliği Meselesi”, *İ. Aydın Yüksel’e Armağan*, İstanbul 2012, s. 251-260; F.M. Emecen - Abdülkadir Özcan - E. Semih Yalçın, “Ulubatlı Hasan İle İlgili İddialara Yanıt”, *İletim Gazetesi*, 29.05.2003.

rafından bilinmeyen, tarihî yarımadanın en önemli bölgesinde keşfettiğimiz meçhûl kabri, kaybolan kitâbesi, yok olan mescidi ve Bursa Ulubat Gölü yakınlarındaki köyünü içine alan vakfiyesi üzerinde durularak; fethin sembolü niteliğindeki bu büyük Türk şehîdinin târihte saklı kalan kimliği ve yaşam hikâyesi, resmî belgeler, arşiv kayıtları ve tespit ettiğimiz yeni bilgiler ışığında aydınlatılmaya çalışılacaktır.

"Ulubatlı Hasan" Rivâyeti ve Asılsızlığına İlişkin İddiâların Kısa Bir Eleştirisi

Fethe bizzat tanık olan ünlü Bizans'lı tarihçi ve devlet adamı Yorgios Sfrancis, *Chronicon Minus* adıyla bilinen kısa kroniğinin genişletilmiş versiyonu *Chronicon Maius*'ta; İstanbul surlarına ilk sancağı dikenin memleketi Lopadion (Λουπαδίου/Ulubat) olan, "Χασάνης/Hasan" adında iri cüsseli, çok güçlü bir yeniçeri olduğunu belirtmiş ve bu bilgi ilk defa XIX. yüzyılın başlarında Hammer'in Almanca *Tâhîh*'i aracılığıyla literatüre girmişti.³

Sfrancis, XX. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar kendisine âdiyetinde hiç kimşenin şüphe etmediği kroniğinde, elinde kılıcıyla Romanos burcunun üzerine ilk kez çıkmayı başaran, taş ve ok fırlatan Rumlar'ı kendisine has şiddetiyle tek başına kaçıran, ne var ki sonunda tâkati kesilerek burcun üzerinde şehîd olan Ulubatlı Hasan ve berâberindeki otuz kişiyi bir görgü şahidinin sıcak üslûbuyla aynen şöyle tasvir etmişti:

"Καί τις ιανίτζαρις τοῦνομα Χασάνης, ἐκ τοῦ Λουπαδίου ὁ γιγαντώδης ὄρμητο λένδρος, ὑπὲρ κεφαλῆς τῆ ἀριστερᾶ χειρὶ τὸν θυρεὸν βαλὼν, τῆ δὲ δεξιᾷ τὸ ξίφος ἀσπασάμενος, ἐπὶ τὸ τεῖχος, οὐ ἐθεώρει τὴν σύγχυσιν, ἐχώρησεν. Εἶποντο δὲ αὐτῷ καὶ ἕτεροι ὡσεὶ τριάκοντα τὴν ἀνδρείαν ζηλώσαντες. Οἱ δὲ ἐναπομείναντες ἡμέτεροι ἐν τῷ τείχῃ κατεκόντιζον αὐτοὺς καὶ βέλεσιν ἐβαλλον καὶ λίθους ὑπερμεγέθους ἐκόλιον κατ' αὐτῶν· δέκα καὶ ὀκτώ ἐξ αὐτῶν ἀπεκρήμνισαν. Ὁ δὲ Χασάνης οὐ πρότερον ἐπέσχε τὴν ὀρμὴν ἢ ἀνελθεῖν ἐν τοῖς τείχεσι καὶ τρέψασθαι τοὺς ἡμετέρους. Ἦνίκα γοῦν ἐκράτησε τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ ἕτεροι πολλοὶ ἀκολουθήσαντες ἀνήρχοντο εἰς τὸ τεῖχος. Καὶ τοὺς ἀναβαίνοντας οὐκ ἔφθανον κωλύειν οἱ ἡμέτεροι διὰ τὴν ὀλιγότητα· οἱ δὲ πολέμιοι πλῆθος ἦσαν, τοῖς δὲ ἀναβάσι συμπεσόντες ἐμάχοντο καὶ ἦν οὐκ ὀλίγος αὐτῶν ὁ φόνος. Καὶ ὁ Χασάνης μαχόμενος προσπαισθεὶς πέτρα τινὶ κατέπεσεν. Ἐπιστραφέντες δὲ οἱ ἡμέτεροι καὶ ἰδόντες αὐτὸν κείμενον ἐβαλλον πάντοθεν."⁴

"İşte o sırada aslen Lopadion (Ulubat)'lı olup koca bir vücûda sâhip olan 'Hasan' adlı bir yeniçeri, sol eli ile başının üstüne kalkanını tutup, sağ eli ile kılıcını çekti ve bizimkilerin şaşkınlık içinde geri çekildikleri o bölgede sûrun tepesine doğru atıldı. Onunla aynı cesâreti göstermek isteyen otuz kadar diğeri de kendisini takip etti. Bizimkilerden hâlâ surlarda kalan-

³ Bu kısmın Türkçe tercümesi için, bkz. Joseph Von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, I, çeviren: Mehmed Atâ', sadeleştirip özetleyen: Abdülkadir Karahan, IV. Baskı, MEB Yayınları, İstanbul 2005, s. 185.

⁴ Georgios Sphrantzes, "Cronica (Chronicon Maius): 1258-1481", *Memorii*, II, Editie Critica de Vasile Grecu, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, Bucureşti (Bükreş) 1966, pp. 426-429.

lar ise üzerlerine kayaları yuvarlıyorlardı ve onlardan on sekizini aşağı attılar. Ne var ki, Hasan kendisine mahsus şiddeti ile sürun üzerine çıkıp bizimkileri kaçırmayı başardı. Bu zafer üzerine diğerleri de onu takip ederek, surlara tırmanma fırsatını buldular. Bizimkiler, sayılarının pek az olması nedeni ile sūra tırmananlara mâni olamadılar. Düşmanın sayısı fazla idi, buna rağmen yine de yukarıya çıkanlara saldırdılar ve onlardan birçoğunu öldürdüler. Bu çatışma sırasında Hasan'a bir taş isâbet etti ve onu yere yıktı. Kendisini yere yıkılmış görünce, bizimkiler de üstüne her taraftan taş fırlatmaya başladılar. O ise dizleri üstüne kalkmış kendini savunmaya çalışıyordu. Ancak almış olduğu pek çok yaradan dolayı artık sağ kolu işlemez oldu ve oklarla kaplandı, nihâyet berâberindeki pek çok kişi ile birlikte öldü.⁵

Şimdiye kadar İhtifalci Mehmed Ziyâ'nın 1914'teki fetih ihtifâli (kutlaması) hakkında *Tanin Gazetesi*'nde yayınlanan bir yazısından⁶ hareketle, Osmanlılar'ın bu tarihe kadar surlara çıkan ilk asker olarak "Balaban Çavuş"u bildikleri, Ulubatlı Hasan rivâyetinin ise çok daha sonraları, 1940'lardan itibaren yaygınlaşmış efsaneleştirildiği iddiâ edilmiş⁷ ve bundan sonra akademik çevrelerde "Fetihte Ulubatlı Hasan adlı birinin olmadığı" furyası sürüp gitmiştir. Oysa konu hakkında yaptığımız basit bir araştırma dahi göstermiştir ki; bu tezin tam aksine Ulubatlı Hasan, *Hammer Târîhi*'nin ilk Türkçe tercümesi yayınlanmadan sekiz, *Tanin Gazetesi*'ndeki ihtifal haberinden tam on dört yıl önce, 1316/1900'de fethedâir *Feth-i Celil-i Kösşanîniyye* adında bir monografi kaleme alan Ferik Ahmed Muhtar Paşa tarafından, oldukça net ve vurgulu bir biçimde "Fetihte burca ilk sancağı diken Türk askeri" olarak gösterilmiştir.⁸ Fethi müstakil olarak ele aldığı için Hasan'ı doğrudan târih literatürüne katmış bulunan bu meşhur eserde yapılan vurgunun, bir gazete haberinden çok daha önemli olduğunda şüphe yoktur. İhtifalci Mehmed Ziyâ Bey tertip heyetiyle birlikte konuyu yeterince tetkik etmeden, düz bir mantıkla yalnız Hammer'in eserinden çok daha sonra yazılan *Ķâmüsü'l-A'lâm'a* bakarak "Balaban Çavuş"u odaklı⁹ bir müsâmere tertip ettirmiştir ki, aslında sanıldığı gibi bu da târihi gerçekliğe aykırı bir durum değildir.¹⁰

Ahmed Muhtar Paşa'nın bu meşhur eserinde yer alıp, literatürde yavaş yavaş fethin simgesine dönüşmeye başlayan "Ulubatlı Hasan" rivâyeti, bundan

⁵ Bu Türkçe tercüme, cümleleri toparlayıcı küçük düzeltmelerle; Kriton Dinçmen, *Şehir Düştü: Bizanslı Tarihçi Francis'den İstanbul'un Fethi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 95-96'dan alınmıştır.

⁶ Mehmed Ziyâ Beg, *Tanin Gazetesi*, Sayı: 1964, 29 Mayıs/11 Haziran 1330/1914.

⁷ Vahdettin Engin, *a.g.d.*, s. 10-11; Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, I, s. 57-58; Erhan Afyoncu, *Truva'nın İhtikamı*, s. 86-90.

⁸ Hammer'den naklen, bkz. Ahmed Muhtâr Paşa (Ferik), *A'yâd-ı Mefâhîr-i Millîyye-i 'Osmaniyye'den 'Osmanlılığın Avrupa'da Tarz-ı Te'essüsü, yâhüd Feth-i Celil-i Kösşanîniyye*, Tâhir Beg Matba'ası, İstanbul 1316/1900, s. 202.

⁹ Şemseddin Sâmî, *Ķâmüsü'l-A'lâm*, II, Mihrân Matba'ası, İstanbul 1306/1890, s. 1206-1207.

¹⁰ Bu konunun geniş izâhi için, surlara ilk tırmananlardan "Balaban Ağa" ile "Muşafâ Beg" in de târihi kimliklerine ve Ulubatlı Hasan'la bilinmeyen ilişkilerine ışık tutacak olan *Fâtih'in 'Alemdârı, Şehidler Serdârı Ulubatlı Baba Hasan ve Fetihte Burçlara Sancağın Dikme Meselesi* adlı kitabımızı beklemek gerekecektir.

sonra bekleneceği üzere özellikle Yunan ve Romen akademik çevrelerinde rahatsızlığa neden olmuş; bu ise 1930'ların başlarından itibaren Yunan târihçi Papadopulos, Hanak-Philippides ve Romen târihçi Grecu'nun yersiz iddiâları ekseninde, hiçbir bilimsel kaygı gözetilmeksizin *Chronicon Maius*'ün "pseudo" (sahte) olduğu, XVI. yüzyılda Monemvasia metropoliti Makarios Melissinos (ö. 1585) tarafından uydurulduğu iddiâsının türemesi sonucunu doğurmuştur.¹¹ Kısa kronik Sfrancis tarafından 1477 yazının sonuna ait yapılmış kısa bir girişle yarım kalırken, geniş kronikte bu târihin yerine bizzat yazarının dilinden: "29 Mart 1488'de çok hasta olmasına rağmen, önde gelen yurttaşların ricâsı üzerine" yazıldığı belirtilmesi,¹² ilkinde Sfrancis "πρωτοβουβαριτης/ protovestiaritis = imparatorluk muhâfızlarının başı" gösterilirken¹³ ikincisinde "πρωτοβουβαριτου/ protovestiaris = imparatorun elbiselerinin sorumlusu" olarak gösterilmesi,¹⁴ içinde Melissinos ailesine ait yeni farklı bilgilere de yer verilmesi... gibi kolaylıkla açıklanabilir noktalar;¹⁵ hattâ daha önce hiç kimse tarafından yapılmamış bir şeymiş gibi, müverrihin eserini Sakızlı Leonardo (ö. 1459), Paraspondylos Zotikos ve Laonikos Chalkokondyles gibi çağdaşı diğer yazarların eserleriyle genişletmesi bile bu konuda iddiâ sâhiplerinin aleni istismârına malzeme olmuştur.¹⁶

Bu trajikomik sözde kanıtlar, meseleye objektif yaklaşan ciddi bilim adamları tarafından peşinen reddedilse de,¹⁷ içeriği yeterince sorgulanmadan yeni bir keşifmiş havasına sokularak târih câmiâsında kısa zamanda rağbet bulmuştur. Oysa ki metnin aslı yazarının, kroniğin bütününe hâkim olan ilk ağızdan anlatır üslûbu, olayların içinde olduğunu kesinleştiren "Bizimkiler / Türkler" şeklindeki özgün vurgusu, özellikle fetihle ilgili "III. Bölüm"ün dıştan hiçbir ilâve, çıkarım ve müdâheleye imkân vermeyen, giriş-gelişme-sonuç esâ-

¹¹ I. Papadopulos, "Phranzès estil réellement l'auteur de la grande chronique qui porte son nom?", Actes du IVe congrès international des études byzantines I, *Bulletin de l'institut archéologique bulgare*, IX, Sofia 1935, pp. 177-189; Vasile V. Grecu, *Georgios Sphrantzes. Leben und Werk. Makarios Melissinos und sein Werk*, extras din "Byzantinoslavica", XXVI/1 (1965), pp. 62-73; Vasile Grecu, *a.g.e.*, Introdúcere, pp. XIII-XIV; M. Philippides, "The Fall of Constantinople: Bishop Leonard and Greek Accounts", *Greek, Roman and Byzantine Studies*, XXII, (1981), pp. 287-300; W. Hanak - M. Philippides, *The Siege and Fall of Constantinople in 1453*, Farnham, Ashgate 2011, pp. 152-160; Levent Kayapınar, *Chronicon Minus: İstanbul'un Fethinin Bizanslı Son Tanığı Yorgios Sfrancis'in Anıları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 1-16.

¹² Georgios Sphrantzes, "Cronica (Chronicon Maius): 1258-1481", *Memoriî*, II, p. 590.

¹³ Georgios Sphrantzes, "Cronica (Chronicon Minus): 1401-1477", *Memoriî*, I, Editura Critica de Vasile Grecu, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, Bucureşti (Bükreş) 1966, pp. 2-3.

¹⁴ Georgios Sphrantzes, "Cronica...", *a.g.e.*, pp. 150-151.

¹⁵ W. Hanak - M. Philippides, *a.g.e.*, s. 152-160. Burada Melissinos ailesine yapılan göndermeler ve münferit değişiklikler, ailesini imparatora yakın göstermek için metni değiştirdiği saplantısıyla direkt Melissinos'a atfedilmiştir. Oysa yeni kroniğin bu kısmında imparatorla ilgili tüm ifadelerin metinden kaldırılmış olması bu iddiâyı en başından çürütüp izâle ettiği gibi; aksine -daha mantıklı olarak- bizzat Sfrancis'in Mora'da kaldığı sırada aile ile yakınlığını pekiştirmek için geçmişe yönelik daha farklı olayları ön plâna çıkardığı da düşünülebilir. Bu iddiâ, hiçbir ilmi hassâsiyet gözetilmeksizin Kayapınar, *a.g.e.*, Giriş, s. 12'de de aynen tekrar edilmiştir.

¹⁶ Papadopulos, "a.g.m.", s. 177; Hanak-Philippides, *The Siege and Fall of Constantinople...*, s. 146-152.

¹⁷ M. Carrol, "Notes on the Authorship of the siege section of the Chronicon Maius of Pseudo-Phrantzes book III", *Byzantion*, LXI (1971), s. 28-44; LXII (1972), s. 5-22; LXIII (1973), s. 30-38; LXIV (1974), s. 17-22.

sına dayalı bütünlük kompozisyonu bu gülünç gerekçeleri peşinen ortadan kaldıracak ve “*Ulubatlı Hasan*” rivâyetini de sağlam tarihi bir temele oturtacak derecede uyumludur. Nitekim yukarıdaki bilim ve mantık dışı iddiaların tam aksine; iki kronik arasındaki yazım zamânı farkının, bekleneceği üzere kısa metnin daha sonra genişletilmesinden kaynaklandığı, Sfrancis’in görevine ilişkin birbirine çok yakın iki kelimenin yazımında mükerrer bir istinsah hatâsı yapıldığı, Melissinos ailesi ile ilgili eklentilerin ise Sfrancis’in Mora’da kaldığı sırada aile mensupları ile ilişkilerinin güçlenmesinden ve onlardan daha geniş bilgi alma imkânı elde etmesinden kaynaklandığı izaha imkân bırakmayacak derecede açıktır. İddiacıların Sfrancis’in *Chronicon Minus*’ta Fâtih’e ve Türkler’e karşı sadece “*menfur ve gaddar emir*”, “*dinsiz*”, “*acımasız*” gibi ithamlar yöneltirken, *Maius*’ta daha geniş hakaretlere yer vermesini bir çelişkiymiş gibi yansıtmaları da ilmî ciddiyetten çok uzak bir iddiâdır. İstanbul’un fethini bile birkaç cümle ile geçiştiren yazarın, bu kadar kısa bir metinde hakaretlere çok geniş bir yer ayırması beklenemeyeceği gibi; Sfrancis’in oğlu ile ilgili çirkin imâ üstü kapalı bir şekilde aslında *Küçük Kronik*’te de vardır¹⁸ ve onun eserini yazarken Dukas’a haber aktaran taraflı çevrelerin iftirâlarından etkilenip aşırı yorumlara sapmış olması da gâyet olasıdır.

Chronicon Minus’ta (Has Murad Paşa’nın ölüm sebebi örneğinde olduğu gibi), kendi yaşadığı zamanın olayları hakkında yanlış bilgiler de aktardığı görülen Sfrancis’in, adı üstünde “*genişlettiği*” bir eserde bu hatâlarını kendi eliyle düzeltmesi, değiştirmesi, verdiği bilgileri daha da genişletmesi, kelimele-ri nâdiren yanlış imlâ etmesi ve te’lif târihini güncellemesinde şaşılacak hiçbir taraf olmadığı gibi, bunlar metnin “*pseudo/sahte*” oluşuna da ne ilmî ne mantıkî anlamda hiçbir delil teşkil etmez. Yalnız târih sahasında değil, tüm bilim alanlarında cârî olan eser yazım geleneğinin asırlardır süregelen kalıplaşmış en bilindik nüanslarını sergileyen bu durumlar, bir eserin “*sahte*” oluşuna delil teşkil etseydi, eserini genişletmeye teşebbüs eden her müellifin bu girişimini bir “*sahtekârlık*”, yazdığı daha ayrıntılı ve nitelikli her eseri “*sahte*” ve aralarında tek bir istinsah hatâsı bile bulunan her nüshasını “*uydurma*” kabul etmemiz gerekirdi. Bu ise bilimsellikten uzaktan-yakından alâkası olmayan bir yaklaşımdır.

Nitekim *Chronicon Maius* metni, kısa kronikte yer almayan; eserin bizzat Sfrancis’e ait olduğuna kesinlik kazandıracak ve dış müdâhale ihtimalini peşinen ortadan kaldıracak şekilde, yazarın: “*Καὶ ἀναβὰς ἐφ’ ἵππου ἐξηλθομεν τῶν ἀνακτόρων περιερχόμενοι τὰ τεῖχη, ἵνα τοὺς φύλακας διεγείρωμεν πρὸς τὸ φυλάττειν ἀγρόπῳς* : “*İmparator atına bindikten sonra saraydan çıktık ve nöbetçilerin tüm dikkatleriyle mevzilerinde bulunmalarını te’min için surları teftiş ettik...*”, “*Ὡς οὖν εἶδεν ὁ δυστυχῆς βασιλεὺς καὶ ὁ ἀφέντης μου, δακρυχέων ἐπαρεκάλει τὸν Θεὸν*

¹⁸ “*Ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ μνηὶ ἀνεῖλεν αὐτοχειρία τὸν φίλιτῶν μου υἱὸν Ἰωάννην ὁ ἀσεβέστατος καὶ ἀπηνέστατος ἀμηρῶς ὡς δῆθεν βουλή θέντος τοῦ παιδὸς τοῦτο ποιῆσαι κατ’ αὐτοῦ.*” (G. Sphrantzes, *Chronicon Maius*, p. 104): “*Aynı yıl (6962=1453) ve aynı Aralık ayında, çok menfur ve gaddar biri olan emir, benim çok sevgili oğlum Yoannis’i kendi eliyle öldürdü, çünkü -ah ne yazık ki doğru- delikanlı ona karşı bir şey yapmasını istemişti...*” Agostino Pertusi, *İstanbul’un Fethi*, I, trc.: Mahmut H. Şakiroğlu, İstanbul Fethi Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2004, s. 209.

καὶ τοὺς στρατιώτας” : “Benim mutsuz imparator ve efendim bu manzarayı gördüğünde, yaşlı gözlerle Tanrı'ya duâ ediyordu...”, “Οὐαί, οὐαί κάμοι τῆς προνοίας ἐν τίνι καιρῷ με φυλαττούσης?..” : “Heyhât! İlähî takdir tarafından neleri görmem kararlaştırılmıştı?...” gibi özgün ifâdelerini içermektedir.¹⁹ Kısa kronikteki fetihle ilgili yegâne tarihî kayıt olan ve her iki kronikte de ortak ifâdelerle tekrarlanan: “ἐμοῦ πλησίον αὐτοῦ οὐχ εὐρεθέντος τῆ ὥρα ἐκείνῃ, ἀλλὰ προσιτάξει ἐκείνου εἰς ἐπίσκεψιν διῆθεν ἄλλου μέρους τῆς πόλεως : Ben o sırada efendim imparatorun yanında bulunmuyordum; fakat emri üzerine şehrin başka bir tarafına teftişe gitmiştim.” cümlesinin,²⁰ *Chronicon Minus*'ta bulunmayan, yalnız *Chronicon Maius*'ta karşımıza çıkan yukarıdaki daha önceki cümlelerle bire-bir aynı üslubu taşıması, onların sonucunu açıklar nitelikte olması ve aynı görevdeki kişinin ağzından çıktığının aşikâr olmasından da anlaşılacağı üzere, kroniği genişleten kimse olaylara bizzat şahid olan ve o sırada surları teftişle vazifeli bulunan Sfrancis'ten başkası değildir.²¹

Yukarıdaki zorlama iddiâları eserin sahteliğine delil getirmeye çalışanlar bu özgün ifâdelerden nedense hiç söz etmemiş, içine düştükleri bu çelişkili duruma mantıklı bir açıklama da getirememişlerdir. Oysa bu açık ifâdeleri bile Melissinos'un uydurmuş olduğunu iddiâ edecek kadar ileri gidenlerin; bu ilginç, aşırı ve sıradışı iddiâlarının bilimselliğini ispatlamak için “laf” değil, aynı düzeyde sağlam, inandırıcı ve sıradışı deliller ortaya koymaları gerekirdi.

Ulubatlı Hasan'ın Yaşadığını Doğrulayan Tarihî Kanıtlar

Ulubatlı Hasan'ın târihte hiç yaşamadığı iddiâlarına Sfrancis'in yukarıdaki eserinden başka, Osmanlı tarafında bunu kanıtlayacak hiçbir tarihî bulgunun var olmadığı gerekçe gösterilmiştir. Bu gerekçe Sfrancis'in rivâyetinin asılsızlığına hiçbir delil ve bahâne teşkil etmese de, literatürde bu konuda önemli bir bilgi boşluğu ve tarih câmiâsında ciddi bir veri yoksunluğu bulunduğu doğru olarak işaret etmektedir. Öyle ya; Fâtih'in madem ki fethedamgasını vurmuş bu kadar büyük bir sancaktârı vardı, neden ondan günümüze tek bir iz bile olsun ulaşmamıştı?

Bundan birkaç ay önce tarihî yarımada içinde yaptığımız araştırmalar sırasında, asırlardır cevapsız kalan bu soruya kesin bir cevap teşkil edecek çok önemli târihî bir kanıtla karşılaştık. Ulubatlı Hasan'ın varlığını ve sancak dikme vak'asını sıradan bir rivâyet olmaktan çıkarıp güvenilir bir biçimde tarihî gerçeklik noktasına taşıyan bu topografik kanıt, fetih çağından beri Fâtih'in Horhor semti yakınında, şimdiki Büyükşehir Belediye binâsının hemen aşağısında, Kıрма Tulumba Sokağı ile Girdap Sokağı'nın birleştiği

¹⁹ G. Sphrantzes, *Memoriî*, II, pp. 422-423, 428-429, 432-433; Kriton Dinçmen, *Şehir Düştü*, s. 90, 96, 101.

²⁰ G. Sphrantzes, *a.g.e.*, I (Chronicon Minus), pp. 96-99; II (Chronicon Maius), pp. 428-429; K. Dinçmen, *a.g.e.*, s. 97.

²¹ Melissinos'a atfedilen *Chronicon Maius*'ün Sfrancis'in kaleminden çıktığını kanıtlayan deliller, Ulubatlı Hasan'a odaklı iddiâlar ekseninde daha geniş delil ve izahlarla *Fatih Sultan Mehmed Dönemi Osmanlı Dünyası Sempozyumu*'nda sunulan: “Fetih'te Surlara Sancak Dikme Meselesine Farklı Analitik Bir Yaklaşım: ‘Ulubatlı Hasan’ Rivâyeti Efsâne midir, Gerçek midir?” başlıklı bildirimizde yer almaktadır.

noktada metrük hâlde duran Fâtih'in şehid Sancaktârı "Alemdâr Baba Hasan" ya da "Baba Hasan-ı 'Alemî" kabridir. Geçen asrın ortalarına kadar vâr olan, ancak 1956'da Atatürk Bulvarı açılırken değersiz ve işe yaramaz olduğu gerekçesiyle sebepsiz yere yıktırılan Mescid'yle birlikte, eski İstanbul halkı arasında öteden beri epeyce meşhur olan bu kabir, asırlar boyunca fethin en büyük Şehid'i Alemdâr Hasan'ın hâtırasını yansıtan gözle görülür en büyük târihî kanıttı ve içinde bulunduğu mahalle de bizzat "Baba Hasan-ı 'Alemî" adını taşımaktaydı.²²

Orhan Mümtaz'ın 1950 yılında kaleme aldığı notlarına göre; Atatürk Bulvarı ile Saraçhane'den Aksaray'a inerken sağda, yolun altındaki ilk mescid olan Baba Hasan 'Alemî Mescidi, yarı kârgir dört duvar üzerine inşa edilmişti ve kiremit örtülü basit bir çatıya sahipti. Minâresi tuğla ile örülmüş, şerefesi taş korkuluklu, minâre külâhı ise kurşun örtülü olup, mihrâbı dışa doğru çıkıntı şeklindeydi. Son cemaat yerinde beş ahşap direk çatılmış bir çatısı bulunan mescid, 1936-1937 yılları arasında Vakıflar Umûm Müdürlüğü tarafından kadro dışı bırakılarak, ayda iki buçuk liraya kiraya verilmiştir. Birkaç basamak taş merdivenle çıkılan mescidin avlusundaki müezzin meşrûtası odacıklar da aynı şekilde kiraya verilmiş ve ana bina gibi bakımsızlıktan perişan bir hale gelmiştir.²³ 29 Ağustos 1941 târihinde Vakıflar Umûm Müdürlüğü tarafından hazırlanan raporda; mescid, kabir ve kitâbesiyle ilgili bilgi ve fotoğraflar dosyalanmış, ancak bunların tasnif dışı bırakıldıkları da kayıt altına alınmıştır.²⁴ Nihâyet 1956'da: "Ahşap çatılı ve değersizdir!" denilerek sebepsiz yere yıktırılan mescidden, geriye sâdece üzerinde hiçbir yapı bulunmayan boş bir arsa kalmış;²⁵ Alemdâr Baba Hasan'ın kabri ise resmî makamlarla yürütülen harâretli yazışmalar sonucu yok olmaktan son anda kurtarılmıştır.

Buraya kadar Alemdâr Baba Hasan'ın kabir ve mescidini, sadece isim benzerliği ve Fatih'in sancaktârı olması mantığıyla Ulubatlı Hasan'a nisbet etmeye çalıştığımız akla gelmiş olabilir. Ne var ki Alemdâr Baba Hasan'ın "Ulubatlı

²² BOA, *Tapu Tahrir Defteri*, nr.: 251, s. 419; Ö. Lütfi Barkan - E. Hakkı Ayverdi, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri: 953 (1546) Târihli, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1970, s. 236. Ayvansarayî Hüseyin Efendi *Hadîkatü'l-Cevâmi* de Alemdâr Baba Hasan'ın kabir ve mescidinin XVIII. yüzyıldaki durumu hakkında önemli bilgilere yer vermiş; yokuş üzerine inşa edilmiş olan mescidin kapılarından birinin önünde küçük bir merdiven bulunduğunu haber vermiştir. Müellifin ifâdesine göre Alemdâr Baba Hasan Ağa'nın kabri mescidden biraz daha ileride, bir evin bahçesi içinde bulunuyor ve sokağa bakan duvar penceresinden ziyaret ediliyordu. Zamanla bu pencere kapatılmış, kabir bahçenin iç tarafında kalmış; mescidin içine daha sonra Zimmet vekili Kâtip Mustafa Efendi tarafından bir minber yaptırılmıştı. Krş. Hâfiz Hüseyin bin İsmâ'il-i Ayvânsarayî, *Hadîkatü'l-Cevâmi*, I, İstanbul: Matba'a-i 'Âmire, 1281/1865, s. 60.

²³ Reşat Ekrem Koçu-Mehmed Ali Akbay, "Babahasanalemi Mescidi", *İstanbul Ansiklopedisi*, IV, İstanbul 1960, s. 1739-1741. Burada verilen bilgiler; kısmen önemli ilâveler, eksiklik ve değişikliklerle şurada da tekrar edilmiştir: Recep Ekicigil, "Babahasan-ı Alemi Mescidi", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, II, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1982, s. 935-936.

²⁴ Vakıflar Umûm Müdürlüğü, *Hasan Baba Mescidi ve Türbesi*, 29.08.1941 târihli Rapor, Dosya nr.: 532.

²⁵ Mescid arsası günümüzde Antikacılar Çarşısı tarafından özel otopark alanı olarak kullanılmakta olup, yaptığımız araştırmalar sırasında bitim noktasında mescide ait olduğu anlaşılan pencere yerleri ve duvar kalıntılarına rastlanmıştır.

Hasan"dan başka biri olmadığı bilgisine bizi ulaştıran kesin kanıt; bu mahalle, mescid veya taşıdığı "*Hasan*" ortak ismi değil, onun kabrinin şimdi mevcut olmayan kitâbesinde yer alan ilginç beyitlerdir.

'Alemdâr Baba Hasan'ın "Ulubatlı Hasan" Olduğunu Kesinleştiren Kabir Kitâbesi

Fâtih'in alemdârı Baba Hasan'ın Ulubatlı Hasan'dan başka biri olmadığını kanıtlayan en önemli tarihî materyal, 1956 yıkımına dek kabrinin köşe duvarı üzerinde yer alan tâmir kitâbesidir. Orhan Mümtaz'ın notlarında bildirdiğine göre; 1950'de Baba Hasan Ağa'nın kabri üzerinde herhangi bir şâhîde bulunmuyor, yalnız bir ağacın üzerinde yeni harflerle: "*Fatih'in Alemdarı Hasan Baba Alemi'nin mezarıdır*" yazılı bir levha asılı duruyordu.²⁶ Kabrin çevresindeki yarım duvarın sokağa bakan köşesinde, demir parmaklıkların yan tarafında bulunan duvara gömülü târihî mermer kitâbesinde ise, Alemdâr Hasan'ın adını da içeren şâir Sıdkî'ye ait beş beyitlik bir târih manzûmesi yer alıyordu. Mescidin yıkılışıyla birlikte bu kitâbe ortadan kaybolmuş; hattâ Süleyman Faruk Göncüoğlu'nun bildirdiğine göre, 1976'da bir ara Aksaray'daki bir antikacı dükkânının vitrininde satışa konulmuştur.²⁷ Kabrin en orijinal ve en önemli parçası olan kitâbenin şimdi nerede bulunduğu dair hiçbir iz ve işaret yoktur.

Orhan Mümtaz yukarıdaki notlarına, üzerindeki yeşil yağlıboya yüzünden okunamayacak durumda olduğunu belirttiği kitâbenin manzum metnini kaydetmişse de, birçok kısmını yanlış biçimde okumuş, bazı yerlerini ise hiç okuyamamıştır. Neyse ki biz şimdi mevcut olmayan bu çok önemli kitâbenin, 1930'larda merhum Süheyl Ünver tarafından çekilmiş nisbeten biraz zor okunan ve 1940 yılı Aralık ayının son günlerinde, Vakıflar Umum Müdürlüğü'nce temizlenip boyandıktan sonra çekilmiş daha net ve okunur durumda olan iki ayrı fotoğrafını tespit etmiş bulunuyoruz.

Alemdâr Baba Hasan'ın "*Ulubatlı Hasan*"dan başka biri olmadığını gözler önüne seren kitâbedeki bu manzûmede; onun burca çıkıp Fâtih'in sancağını dikmesi, surlar üzerinde Rumlar'la mücâdeleye girişmesi ve kanlar içinde kalarak şehâdete ermesi, Sfrancis'in rivâyetine benzer tasvirler eşliğinde şöyle ortaya konulmuştur:

“Yedümde tiğ-ı âteş-tâb dilümde nazm-ı Settârî
Ben oldum Fâtih'ün ol günde mergüb 'alem-dârî
Ğazâ-yı ekber itdüm Rüstemâne haşmıla yed-kesr
Oluban garğ-ı hün-âlüd işte Şehîdler Serdârî
Yaturdum kimse bilmez hâl [û] ahvâlümü hergiz Hân
Meger ma'nâda irşâd eylemişler böyle düş-vârî

²⁶ Reşat Ekrem Koçu-Mehmed Ali Akbay, “Babahasanalemi Mescidi”, *a.g.e.*, IV, s. 1740; Recep Ekicigil, “Babahasan-ı Alemi Mescidi”, *a.g.e.*, II, s. 936. Uzun süre üzerinde isimsiz bir şâhîde ve ayak taşı bulunan kabrin 2007 yılında düzenlendiği sırada üzerine, Hattat Mahmud Şahin'in hakettiği kısa bir bilgi metni ve manzûme içeren yeni bir şâhîde ve ayak taşı yerleştirilmiştir.

²⁷ Süleyman Faruk Göncüoğlu, “Unutulmuş Tarihi Bir İstanbul Semti: Horhor”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sy.: 23, (2009), s. 141.

Çerâğum şu 'le-dâr iden, añâ durâğ cennet olsun
Hüdâ her bir umûrında ola anuñ meded-kârı
De-gil Sıdkî bunuñ ta'mirine menkûnı târîh:
'Zehi devlet Hasan Baba ki heşt-seddin 'alem-dârı'
857."²⁸

Manzûme günümüz Türkçe'sine şöyle tercüme edilebilir:

"Elimde ateş saçan kılıç, dilimde Settâr'ın nazmı
Ben oldum Fâtih'in o gün göz kamaştıran sancaktârı
Kahır pençemle düşmanla Rüstem'ce ulu gazâ ettim
Kanlar içinde kalarak oldum Şehidlerin Serdâr'ı
Hâl ve ahvâlimi kimse, Hân bile bilmeden yatarım
Meğer mânâ âleminden yöneltmişler bu güç ihtârı
Kandilimi yakıp uyarının durağı cennet olsun;
Hüdâ olsun tüm işlerinde onun yardım eden Yâr'ı
De Sıdkî bu kabrin tâmirine noktalı harfle târîh:
Ne devlet ki Hasan Baba'dır sekiz burcun sancaktârı
1453."

Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan raporda okunamayan, Mümtaz'ın da notlarında okuyamadığı için: "*Tarih mısraının tam okunamaması şayanı esefdir.*" dediği,²⁹ yukarıda tam okunuşunu verdiğimiz son dizedeki noktalı harflerin toplamı hicrî 1221 (m. 1806) yılına tekabül etmekte ve manzûme-yi nazmeden Sıdkî'nin bir XVIII. - XIX. yy. şâiri olduğuna tanıklık etmektedir.

Bu kitâbe İstanbul'da tarihî yarımada içindeki fetih şehidlerine ait kabirler arasında, Alemdâr Hasan'ın kabrinin öteden beri diğerlerinden daha seçkin bir konuma yerleştirildiğini kanıtlayacak şekilde; Hasan'ın surlara sancak dikmesi ve şehâdete ermesini çok ayrıntılı tasvirler eşliğinde özenle aktaracak bir formda dizayn edilmiştir. Manzûme Alemdâr Hasan'ın elinde yalın kılıçla, tekbirler getirerek surların üzerine çıktığına, kahredici gücüyle düşmanla savaştığına, fetih günü Fâtih'in gıpta edilen sancaktârı olduğuna, sonunda kanlar içinde kalıp tüm şehidlere "*Serdâr*" olduğuna ve *هشتسدين* "*heşt seddin*"; yâni "*Sekiz burcun sancaktârı*" olmakla en büyük devlete kavuştuğuna işaret eder ki; bu, onun tamâmen ortak bilgiler çerçevesinde Sfrancis'in "*Χαράνης ἐκ τοῦ Λουπαδίου / Ulubatlı Hasan*"'ı ile aynı kişi olduğunu tarihî açıdan kesinleştirir.

Özellikle muhâsarada asıl devlete "*sekiz burc*"a ilk sancağı diken Hasan'ın eriştiğini gösteren târîh mısra'ı, çağdaş kaynaklarda ilk sancağın Topkapı (Ἁγιος Ρωμανός / *Hagios Romanos*) burcuna, ikincisinin ise Silivrikapı'ya (Πόρτα τῆς Πιγῆς / *Porta tis Pighi*) dikildiğini gösteren bilgilerle³⁰ örtüşecek şe-

²⁸ Vakıflar Umum Müdürlüğü, *Hasan Baba Mescidi ve Türbesi Raporu*, Dosya nr.: 532, Fotoğraf nr.: 3998.

²⁹ Reşat Ekrem Koçu - Mehmed Ali Akbay, "Babahasanalemi Mescidi", *a.g.e.*, IV, s. 1741.

³⁰ Krş. Tursun Beg, *Târîh-i Ebû'l-Feth*, haz.: Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1977, s. 56-58; Nicolo Barbaro, *Kostantiniyye Muhâsarası Ruznâmesi*, İstanbul Fetih Ce-

kilde; onun Ayvansaray'daki κερκοπορτα / *Kerkoporta*'dan Mevlânâkapı (πόρτα Ρηγίου/*Porta Rhegion*)'a kadar uzanan Silivrikapı'dan önceki sekiz burç arasında ilk sancağı diken kişi olduğunu netleştirerek,³¹ burçlara ilk sancağı dikenin kim olduğu tartışmalarına da kesin olarak açıklık getirmektedir. Buna göre Ρωμανός/*Romanos* (Topkapı) burcuna ilk Türk sancağını diken Osmanlı askeri Ulubatlı Alemdâr Baba Hasan'dan başkası değildi.

Şimdiye kadar Ulubatlı Hasan'ın genç, sıradan bir yeniçeri olduğu düşünülüyor; onun Sekban bölüğünün emektârı, Fâtih'in علم آق "Ak 'Alem'"ni taşıyan resmî Sancaktâr'ı olduğu³² bilinmiyordu. Oysa dönemin kaynakları, surlara çıkıp ilk sancağı diken grubun خصوصاً زمره ملازمان درگاه "husussa zümre-i mülâzımân-ı Dergâh (*Saray*)"dan, Sultân'ın ظل رایت "zıl-ı râyet"i (sancağının gölgesi) altından ileriye atılıp اعلام فتوحات "a'lâm-ı fütühât (fetih 'alemleri/sancakları)"yla burçlara tırmanan seçkin askerleri olduğuna açıkça işaret eder.³³ Çağdaş kaynaklardaki verilerle aynı çizgide yürüyen bu ayrıntılı bilgiler, Osmanlılar'da henüz klasik vak'a yazım geleneğinin sürdüğü, Sfrancis'in eserinden hiç kimsenin haberdar olmadığı bir dönemde nazmedilen bu dizelerdeki tasvirlerin, gerçekten sağlam târihi bir esâsa dayandığını; kabrin tâmiri sırasında harap hâlde bulunan çağdaş mensur bir kitâbeden aktarıldığını sarâhatle te'yid etmektedir.

Alemdâr Ulubatlı Hasan'ın kitâbesinin üçüncü beyti, Sfrancis'in kayıtlarına paralel olan bu bilgiler dışında; onun cesedinin şehâdetinden sonra uzun bir süre, dönemin kaynaklarında bir tepeye dönüştüğü bildirilen sur dibindeki taş ve leş yığınları³⁴ altında kaldığına; Fâtih dâhil hiç kimsenin yerini bilmediği naaşının ancak rüyâda verilen bir işâretle ortaya çıkarıldığına dâir ilginç bir ayrıntıdan da bizleri haberdâr etmektedir.

Alemdâr Ulubatlı Baba Hasan'ın Yaşamına Işık Tutan Çağdaş Kayıtlar

Varlığı ve yaşamı bugüne kadar sır perdesi altında kalan Ulubatlı Alemdâr Baba Hasan'ın bilinmeyen hayat hikâyesine, vazifesine, vakıflarına ve

miyeti Yayınları, İstanbul 1976, s. 65-69; Kritovulos, *Historia (Kritovulos Tarihi: 1451-1467)*, çev.: Ari Çokona, Heyamola Yayınları, İstanbul 2012, s. 220-229; İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt Tercemesi*, VII. Ketibe, TSMK, Bağdat Köşkü, nr.: 196/1, vr. 76^b-77^b; İbn Kemâl, *Târîh-i İbn Kemâl*, VII. Defter, Tıpkıbasım, nşr.: Şerafettin Turan, TTK Yayınları, Ankara 1954, s. 63-65.

³¹ İbn Kemâl Silivrikapı (*Porta Pege*)'yi de aradan çıkararak: "henüz kal'a-yı düvâzdeh-burc-ı siphrde râyet-i zer-nigâr-ı izâ'et-şi'âr-ı mihr-zuhûr itmemiş"ken, onun "âvâze'-i tekbîr"le "Topkapısı" burcuna "Sultân-ı âlemün ak'alemi"ni dikmekle, aslında İstanbul'un kara surları tarafındaki دوازده برج "dûvâzdeh-burc = on iki burc"un ilk sancaktârı olduğuna işaret eder (VII. Defter, s. 63-65). II. Bâyezid döneminde kayda geçirilen bu satırlar, o sırada İstanbul çevresinde Alemdâr Hasan hakkında böyle bir nitelemenin gerçekten mevcut olduğuna; Silivrikapı'ya dikilen ikinci sancağı da hesâba katarak onu هشتین علمداری "heşt-seddin (sekiz burcun) 'Alemdâr'ı" diye vasfedilen kitabenin devrin özgün anlayışını yansıttığına ilginç bir delil teşkil eder.

³² Krş. İbn Kemâl, *a.g.e.*, VII. Defter (Tıpkıbasım), s. 64. Çağdaş Rum müverrih Kritovulos da, Hasan'ın diktiğini çok iyi bildiğimiz sancağın "büyük sârun önüne çekilen büyük bayrakla sancak" olduğunu söyleyerek, onun Fâtih'in Has Sancaktârı olduğuna ve sancağını *Romanos (Topkapı)* burcunda dalgalandırdığına açıkça işaret eder (Kritovulos, *a.g.e.*, s. 226-229).

³³ İdris-i Bitlisi, *a.g.e.*, VII. Ketibe, vr. 76^b, st. 15-23.

³⁴ Tursun Beg, *a.g.e.*, s. 57; İbn Kemâl, *a.g.e.*, VII. Defter, s. 64. İdris-i Bitlisi, *a.g.e.*, VII. Ketibe, vr. 77^a, st. 14-17.

soyuna ilişkin en önemli belge, Rebi'ül-evvel 828/Şubat 1425'te Bursa ve Edirne'de kurduğu vakıfları adına düzenlenmiş olan vakfiyesidir.³⁵ Orijinali şimdi neslinden gelen bir ailenin elinde bulunan bu vakfiyede Hasan Ağa'ya verildiği bildirilen قزىلچقلى Kızılçuklu (şimdiki Hasanağa) köyünün Ulubat Gölü'nün sâdece birkaç kilometre doğusunda yer alması, Sfrancis'in onun “ἐκ τοῦ Λουπαδίου/Lopadion (Ulubat)'lu” olduğu yönünde verdiği bilgiyi³⁶ doğrularak, her iki materyali aynı ortak veri etrafında birleştirir. Bursa kâdısı olduğu dönemde bizzat Molla Fenâri tarafından düzenlenmiş olan vakfiyede Baba Hasan Ağa, Çelebi Sultan Mehmed zamânından beri hânedâna yakınlığını, öteden beri seçkin Osmanlı ümerâsı arasında yer aldığını ve Alemdarlık (Sancahtarlık) vazîfesi yaptığını gösterecek şekilde: **جامع محاسن ، جامع الأمراء العظام ، ناصب لواء الإسلام ، رافع بدع والظلم ، المخصوص بين الأکابر بعلو الهمم ، مقرب الملوك والسلاطين ، حسناً من الدولة والدين حسن الكرام ، ناصب لواء الإسلام ، رافع بدع والظلم ، المخصوص بين الأکابر بعلو الهمم ، مقرب الملوك والسلاطين ، حسناً من الدولة والدين حسن** “Cenâb-ı Melikü'l-ümerâ'î'l-îzâm, Câmi'u mehâsinî'l-kirâm, Nâşibu livâ'î'l-İslâm, Râfi'u bid'a ve'z-zulem, el-Maḥşûş beyne'l-ekâbir bi-'uluvvi'l-himem, Muḥarrebü'l-mülük ve's-selâfîn, Ḥasen^{en} mine'd-devleti ve'd-dîn Ḥasan Ağa -âle baḳâhu- ibn 'Abdu'llâh...” unvanlarıyla tavsif edilmiştir.³⁷

Baba Hasan Ağa'nın vakfiyesi onun Ulubat'lı oluşunun yanı sıra, babasının adının ناصب لواء الإسلام “Abdu'llâh” olduğunu, fetihten önce de **إسلام سانچاڭینون دیکجیسی** “Dîne sokulan bid'at ve zulmetlerin def edicisi” bir kumandan olduğunu te'yid ederek, her iki “Hasan”ın aynı kişi olduğunu kuşkusuz bir biçimde belgelemektedir. Vakfiye düzenlenirken otuzlu yaşların ortalarında olma ihtimâline nazaran, onun tahmînen 792/1390 yılı civârında Ulubat yakınlarında doğduğu tahmin edilebilir.

Alemdâr Hasan Ağa'nın 1425 yılı gibi erken bir târihte “Alemdâr” olması ve Osmanlı ümerâsı arasında rağbet bulması, daha önceki savaşlara da genç bir Alemdar olarak katıldığını ve dikkate değer başarılar kazandığını akla yatkın hâle getirir. Onun İsâ Beg'in 839/1436 ve 846/1442 yıllarında düzenlenmiş her iki vakfiyesinin de seçkin şâhidleri arasında yer alması,³⁸ Çelebi Mehmed ve II. Murâd dönemlerinde Yahşî Beg'in oğlu vezîr-i a'zam Bâyezîd Paşa çevresine çok yakın olduğunu gösterdiği gibi,³⁹ kendi vakfiyesindeki رافع بدع والظلم “bid'at ve zulümleri def edici” unvânı da, 823/1420'de Şeyh Bedreddîn isyânını bastırdığı sırada bizzat Paşa'nın yanında bulunduğunu tarihî açıdan te'yid etmektedir.

³⁵ Vakfiyenin Bursa'nın Nilüfer ilçesine bağlı Hasan Ağa Köyü'nde Nalbantoğlu ailesinin elinde bulunan orijinal nüshası dışında; VGMA, *Defter*, nr.: 2163/70, s. 80 ve aynı defterin 82. sayfasında iki sûreti daha bulunmaktadır. Orijinal vakfiye sûretinin fotokopisi elimizde mevcut olup, yakında diğer sûretlerle birlikte tenkidli olarak tarafımızdan yayınlanacaktır.

³⁶ G. Sphrantzes, *a.g.e.*, II, p. 426-427; Kriton Dinçmen, *a.g.e.*, s. 95.

³⁷ “Büyük devlet adamlarının ulu emîri, şerefli güzel hasletleri zâtında birleştirici, İslâm Sancağı'nın dikicisi, dîne sokulan bid'at ve zulmetlerin def edicisi, ulular arasında hîmmetlerin en yücesinin kendisine tahsis edileni, Melik ve Sultânların yakını, devletin ve dînin Hasen'i (İyi'si) Abdullah oğlu Hasan Ağa -bekâsı dâ'im olsun!-” Orijinal vakfiye, st. 7-9; VGMA, *Defter*, nr.: 2163/70, s. 80, st. 6-8; s. 82, st. 6-7.

³⁸ BOA, *EV.VKF.*, nr.: 19/9 (I, II ve ekleri).

³⁹ Buna kesinlik kazandıran 925/1519 yılına ait bir tahrir kaydı için, bkz. BOA, *Muḥâsebe'-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri*, nr.: 77, s. 329.

Mehmed Süreyyâ *Sicill-i 'Osmani'*sinde hakkında ancak bir cümle bilgi verdiği *حسن اغا "Hasan Ağa"* maddesinde, onun Sultan II. Murad zamanında Alemdârlığı tâkiben "S**ekbân-başı**"lık görevine de getirilip İstanbul'un fethine kadar bu görevine devâm ettiğini: "*Sul**hân Murâd Hân-ı sâni** Hâzretleri'nün 'aşrında S**ekbân-başı** olup, 857 (1453)'de İ**stanbul fethinde şehid** oldu."* cümlesiyle ifâde eder.⁴⁰ Alemdâr Baba Hasan Ağa, 29 Mayıs 1453'te Sekbanbaşı olarak katıldığı İstanbul muhâsarasının en kritik ânında, Fâtih'in emektar bir Alemdâr'ı olarak Romanos/Topkapı burcuna tırmanıp burcun en üst noktasına ilk Türk sancağını dikmeyi başardığı sırada, ismindeki "*Baba*" lâkabından da anlaşılacağı üzere yaşı altmışı geçmiş bulunuyordu.

Hasan Ağa'nın evlâdlık vakıfları; Bursa'nın vaktiyle Kite kazâsına tâbî olan *قزىلجقلى Kızılçuklu* (şimdi Nilüfer'e bağlı *Hasanağa*) köyü ile birlikte, *قوىن كافرى Koyun-kâfiri*, *قوىن صغرى Koyun-şığırı* ve *ابىس بك Ayâs Beg* köyleri ile Edirne'ye tâbî *صغىر لىجه موسى Şığırlıca-Müsâ (Hızır Beg)* köyünü de içine almaktaydı.⁴¹ Memleketi olan Bursa *Kızılçuklu* köyünde bir câmii, bir hamam, bir mektep ve bir zâviye yaptırmışsa da, bu hayır eserlerinden günümüze sadece 2000 yılında Anıtlar Kurulu tarafından yıktırılan câmiinden arta kalan yalın bir minâre ve akrabâlarına âit mezarların da bulunduğu makam/kabri ulaşmıştır. Sultan II. Murad döneminde eski pâyitaht Edirne'de bulunduğu sırada, şehir merkezine bağlı Alemdar Mahallesi'nde de bir mescid yaptırmış olup, ayrıca burada kendisi için küçük hazîreli bir de türbe inşa ettirmiştir.⁴² Şehâdetinden sonra naaşı sur dibinden çıkarılarak Horhor'daki kabir alanına nakledilmiş; yanbaşına ise yukarıda sözünü ettiğimiz mescidi ile bitişiğinde bulunan ahşap ev inşa edilerek, bu hânenin kirâ geliri mescidin masraflarına tahsis edilmiştir.

Fâtih'in Alemdârı Ulubatlı Baba Hasan'ın İstanbul'daki mescidinin Muharrem 903/Eylül 1497'de vakfa dönüştürüldüğü sırada düzenlenen vakfiyesi⁴³ ve Sultan II. Bâyezid dönemine ait bir *İn'âmât Defteri*'nde, II. Bâyezid döneminde hayatta olan kardeşleri ve ahfâdının kimler olduğuna ışık tutan çağdaş kayıtlara rastlanmaktadır. Nitekim 943/1546 târihli İstanbul *Evkâf Defteri*'nde, Baba Hasan'ın Horhor yakınında bulunan mahalle mescidindeki vakfının gelir ve masraflarını temin eden *حسىن "Hüseyn"* adında bir erkek,⁴⁴ *حسىنى خاتون "Hasnâ Hâtün"* adında bir kız kardeşi bulunduğu kayıtlıdır. *İn'âmât Defteri*'ne 915-916/1509-1510 aralığında düşürülmüş olan kayıtlardan ise onun *ابراهىم*

⁴⁰ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i 'Osmani*, II, Matba'a'-i 'Âmire, İstanbul 1311/1894, s. 118. Müellif eserinin son cildinde kuruluş devrindeki ilk *S**ekbân-başı***lar hakkında bilgi verirken, "*Hasan Ağa*"nın İstanbul'un fethi sırasında da sekbanbaşılık görevini elinde bulundurduğunu ve bu sırada şehid olduğunu, yerine Abdurrahmân Ağa'nın tayin olduğunu daha geniş bir perspektif çizerek açıkça belirtir (*a.g.e.*, IV, s. 770).

⁴¹ Orijinal vakfiye, st. 11-20; VGMA, *Defter*, nr.: 2163/70, s. 80, st. 10-18; s. 82, st. 9-18.

⁴² Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, I, Bayezid Devlet Ktp. nr.: 10391, s. 54, 101.

⁴³ BOA, *Tapu Tahrîr Defteri*, nr.: 251, s. 419; Barkan-Ayverdi, *a.g.d.*, s. 236. Baba Hasan 'Alemlerine ve diğer fetih şehidlerinin mescidlerine ait vakfiyelerin geç târihlerde düzenlenmesinin sebepleri hakkında, bkz. E. Hakki Ayverdi, *Fâtih Devri Mimarisi*, İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, İstanbul 1953, s. 321, dipnot: 4.

⁴⁴ BOA, *Tapu Tahrîr Defteri*, nr.: 251, s. 419. Hasan'ın kabri yanındaki isimsiz mezar kardeşi Hüseyn'e aittir.

“İbrāhīm” ve Hazīne defterdârı پیری چلی “Pīrī Çelebi” adlarında iki oğlu ile bu târihten otuz yıl sonra vakfına mütevellî olan مصطفى “Muştafâ” adında bir torununun mevcut olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵

Bunlara ilâveten Topkapı Sarayı ve Devlet Arşivleri’nde tespit ettiğimiz çok sayıda resmî belge, Ulubatlı Baba Hasan Ağa’nın Bursa ve Edirne’deki vakıflarının ve bu vakıflara vâris bulunan ahfâdının da Osmanlı Devleti’nin son zamanlarına kadar süregeldiğine ışık tutmaktadır.⁴⁶

Baba Hasan’ı Tâkiben Surlara Çıkan “On Sekiz Kişi”nin Kabirleri

Yorgios Sfrancis *Chronicon Maius*’unda, Hasan’ın burca tırmandığını gören otuz kadar yeniçerinin de onu tâkiben surlara çıktığını, ancak bunlardan “δέκα και όκτώ/On sekiz”inin fırlatılan ok ve kayalara hedef olarak topluca surlardan aşağıya yuvarlandıklarını haber vermiştir.⁴⁷ Ulubatlı Baba Hasan’ın Fâtih Horhor’daki kabrinin hemen yukarısında, bu rivâyetin çağdaşlığını ve gerçekten Sfrancis’in gözlemlerine dayandığını ortaya çıkaracak önemli bir şehid haziresi yer almaktadır. Bugüne kadar literatürde ve halk geleneğinde “İstanbul’un fethinde Fâtih’in mâiyyetinde surlara çıkan ilk askerler oldukları” ve “Aynı anda şehid olup bir araya defnolundukları” söylenen “On Sekiz Sekbânlar”a ait⁴⁸ bu kabristan, günümüzde Şehzâdebaşı’ndan Fatih’e uzanan bulvar üzerinde, Büyükşehir Belediye binasının hemen sol tarafında yer alan, İstanbul halkının asırlardan beri “İlk şehid haziresi” olarak bildiği ve ziyaret ettiği en eski ve en önemli ziyaretgâhlardandır.

Ulubatlı ‘Alemdâr Baba Hasan’ın kuşatma sırasında emektar bir علمدار “Alemdâr” ve سکیان باشی “Sekbân-başı” olduğunu gösteren yukarıdaki tarihi kayıtlar, birer “sekbân” oldukları anlaşılan bu “δέκα και όκτώ/On sekiz” kişinin o an Hasan’ın emrinde oldukları için onunla birlikte surlara çıktıklarına ışık tutmakta; böylece rivâyet tarihî açıdan daha da netlik ve belirginlik kazanmaktadır. İsimleri ve kim oldukları meçhul olan, on yedisinin mezarı başında sadece nişânesiz birer taş bulunan bu sekbanlardan yalnızca bir tanesinin; كتخداى شهيدى سکیان حمزه بن حضر “Sekbân şehidleri kethudâsı Hamza bin Hızır”ın şahidesi günümüze ulaşmış olup, fetih yılı olan 857/1453 târihini taşımaktadır. Ulubatlı Baba Hasan’ın emrindeki Sekban birliğinin “Sekban kâtipleri” olarak bilinen “On Sekiz Sekban Bölüğü” olduğunu aydınlatan⁴⁹ bu kabir taşı ve hazire; Hasan Ağa ile birlikte surlara çıkan ilk askerler oldukları için bu sekbanların cesedlerinin de sur dibinden alınarak Alemdâr Baba Hasan’ın kabrinin yakınına, halkın her ikisini birden ziyaret edebileceği bir noktaya taşındığını ortaya koymaktadır.

⁴⁵ İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, Yzm. nr.: O.71, vr. 168^a/s. 340; vr. 201^a/s. 392; vr. 43^a/s. 87, vb.

⁴⁶ Bunlar yakında tarafımızdan daha başka çalışmaların içinde yayınlanacaktır.

⁴⁷ G. Sphrantzes, *a.g.e.*, II, p. 426-427; Kriton Dinçmen, *a.g.e.*, s. 95.

⁴⁸ A. Süheyl Ünver, “İstanbul’un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar”, *İstanbul Risaleleri*, V, İBB Kültür İşleri Daire Bşk. Yayınları, İstanbul 1996, s. 321-322.

⁴⁹ A.S. Ünver, *a.g.e.*, *İstanbul Risaleleri*, V, s. 321.

Kanûnî Sultan Süleyman döneminde On Sekiz Sekbanlar Şehidliği'nin yanı başına Kadı Hasan Hüsâmeddîn Efendi tarafından ahşap bir mescid inşâ ettirilmişti. 1755'te çıkan yangın sonrası Çamaşırcı Hacı Mustafa Efendi tarafından tâmir ettirilen bu mescid, bânîsinin ve Mustafa Efendi'nin adlarının yanı sıra öteden beri "On Sekiz Sekbanlar Mescidi" ismiyle de anılagelmıştır.⁵⁰

Sonuç

Yukarıda neşrettiğimiz yeni bulgular, Melissinos'a atfedilerek literatürden kaldırılmaya çalışılan Ulubatlı Hasan'la ilgili bilgilerin, aslında bizzat Sfrancis'e ait konu ile ilgili en önemli rivâyet olduğunu kanıtlamakta; Fâti'h'in alemdârı Baba Hasan Ağa'nın yerini gösterdiğimiz mahallesi, kabri ve yok olan mescidi, topografik ve toponimik birer veri olarak onun târihteki varlığını; kapıy kitâbesi ise onun Bizans'lı müverrihin işâret ettiği "Χασάβης / Hasan"dan başka biri olmadığını kuşkusuz bir biçimde ortaya koymaktadır.

Hakkında tarihi, topografik ve epigrafik bunca kanıt bulunmasına rağmen, üzerinde düzgün bir araştırma yapılmaması nedeniyle Ulubatlı Hasan'ın kimliği Hammer'den beri ilginç bir şekilde karanlıkta kalmış; ortaya çıkan yanlış algının etkisiyle de onun fetihle ilgili asılsız bir "efsâne" ya da "halk hurâfesi" olduğu sanılmıştır. Bu büyük yanlışın ortaya çıkışında, öteden beri popüler târih yazımında Ulubatlı Hasan'ın; tecrübeli, profesyonel, usta bir Alemdâr değil, sancağı kapıy surlara fırlamış sıradan genç bir yeniçeri olarak yansıtılmasının etkili olduğu açıktır. İşte ortaya koyduğumuz bu kesin târihî bulgu ve belgeler uzun zamandır süregelen bu yanlış anlayışı kökünden yıkmakta, onun Çelebi Sultan Mehmed döneminden beri elit Osmanlı ümerâsı arasında yer alan büyük bir "Sekbân-başı" ve "Alemdâr" olduğuna ışık tutmaktadır.

Sıdkî'nin Alemdâr Hasan'ın dilinden nazmettiği şu dizelerin, Mescid'i ve kabri epeydir unutulmaya yüz tutmuş olan fethin bu en büyük Şehid'inin şimdi daha da arttığında kuşku olmayan gerçek arzusunu yansıttığında şüphe yoktur:

"Çerâğum şu 'le-dâr iden, aña durâğ cennet olsun
Hüdâ her bir umûrında ola anuñ meded-kârı..."

Hakkında ciddi bir araştırma yapılmadığı için bugüne kadar İstanbul'un göbeğindeki kabir ve mescidinin yeri dahi bilinmeyen, varlığı ve yaşamına dâir hiçbir bulgu elde edilemeyen Alemdâr Ulubatlı Baba Hasan'ın, İstanbul'daki bu küçük külliyesini yeniden ihyâ etmek ve hâtîrâsını canlı tutmak adına; arsası üzerine Mescid'inin aslına uygun bir şekilde yeniden inşâ edilmesi, kabrinin güzel bir türbeye dönüştürülmesi ve kaybolan kitâbesinin orijinaline uygun bir formatta dizayn ettirilip tekrar türbe duvarının üzerine yerleştirilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde, Baba Hasan'ın emrindeki On Sekiz Sekbanlar'ın mescid ve kabirlerinin yanına da, bu yeni tarihî tespit ve sentezimizi ayrıntılı olarak açıklayan yeni bir bilgi kitâbesi eklenerek Ulubatlı Baba Hasan'la aralarındaki bağlantıyı göstermek; bu iki topografik mirası târihi

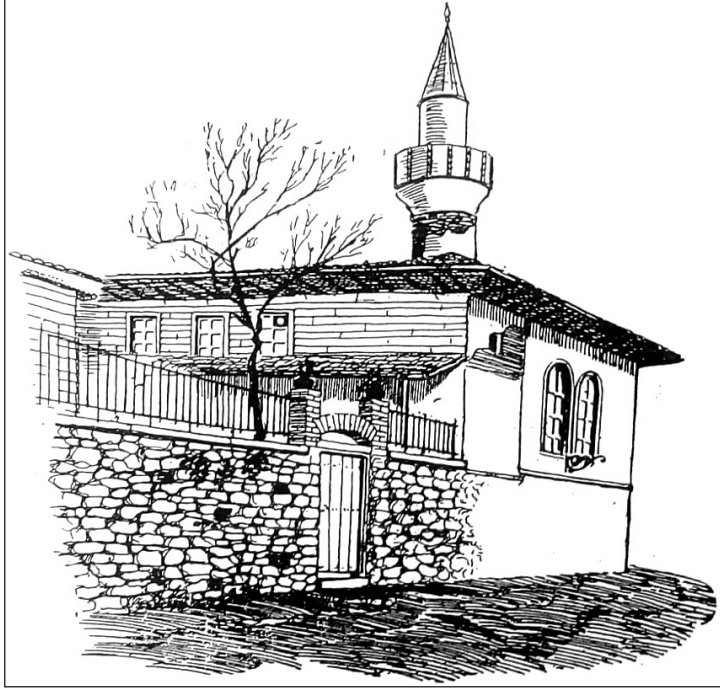
⁵⁰ Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, *a.g.e.*, I, s. 75.

açından kuşkusuz daha net ve anlaşılır bir hâle getirecektir. Böylece fethin en büyük Şehid'ine ve onun emrindeki ilk fetih şehidlerine karşı vefâ borcumuzu bir nebze olsun ödemiş; ruhlarının şâd, hâtırâlarının yâd edilmesine aracılık etmiş oluruz...

RESİM ve BELGELER

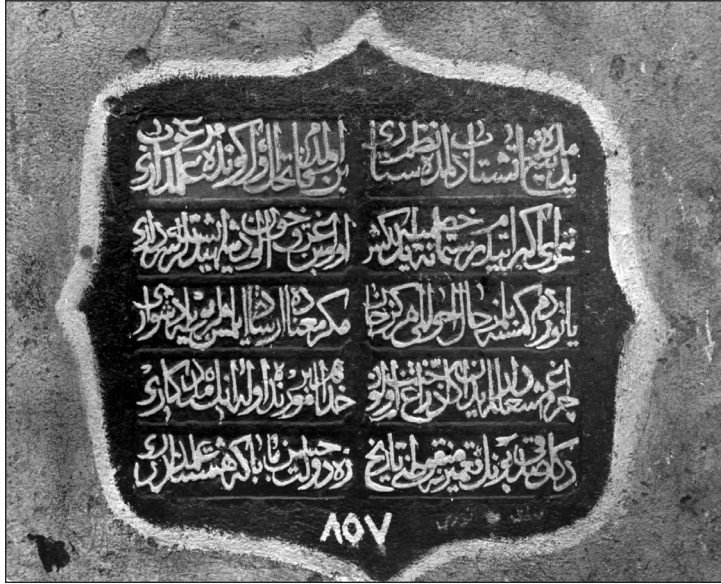

Resim-1: Ulubatlı Alemdâr Baba Hasan'ın Horhor yakınlarındaki Mescid'inin yıkılışından on altı yıl önce, 26 Aralık 1940'ta çekilmiş yegâne fotoğrafı.
Vakıflar Umûm Müdürlüğü, Dosya: 532, Fotoğraf nr.: 3996.

Resim-2: Ulubatlı Hasan'ın 1956'da yıkılan Mescid'inin 1951'de ressam Nezih İzmirlioğlu tarafından hazırlanmış olan ayrıntılı çizimi.

R. Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, IV (1960), s. 1740.

Resim-3: Alemdâr Baba Hasan'ın "Ulubatlı Hasan" olduğunu kanıtlayan ve 1956 yılına kadar kabrinin yan duvarı üzerinde yer alan kayıp kitâbe.

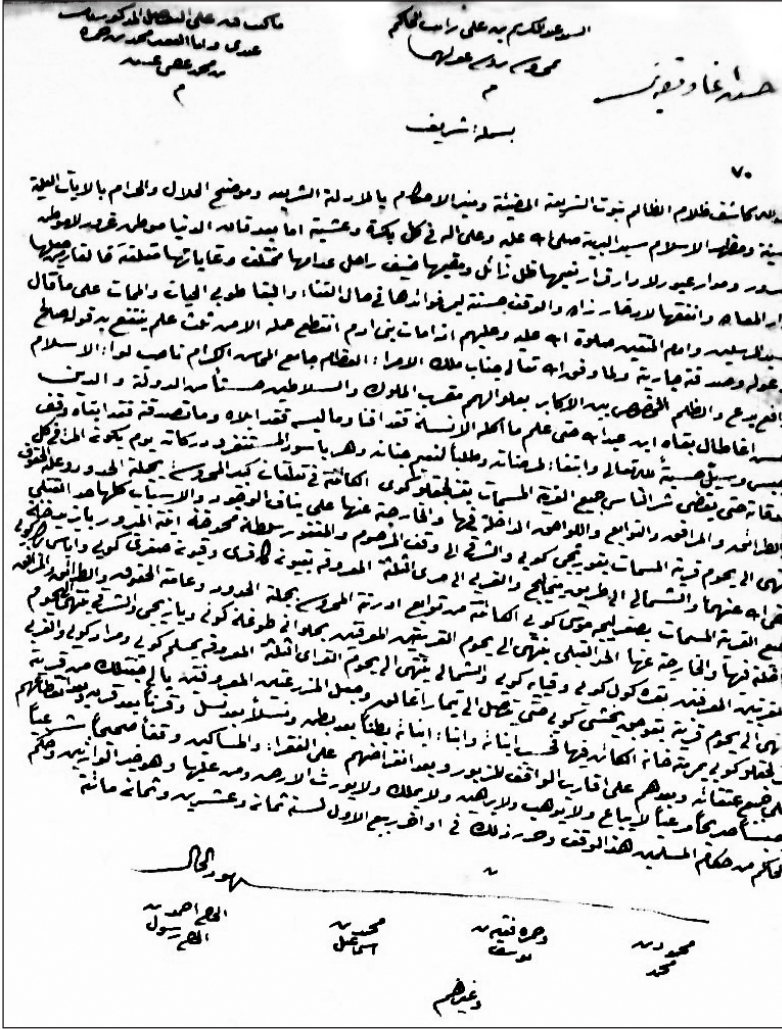
Vakıflar Umûm Müdürlüğü, Dosya: 532, Fotoğraf nr.: 3998.

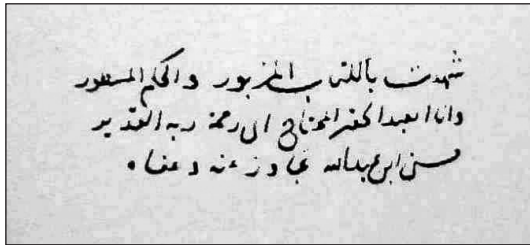
Resim-4: Ulubatlı Alemdâr Baba Hasan'ın kabrinin şimdiki durumu. Fotoğraf: Hakan Yılmaz

Resim 5-6: Sultan II. Murad tarafından Alemdâr Baba Hasan Ağa'ya vakfedilen Ulubat Gölü'nün birkaç kilometre doğusundaki Kızılçuklu (Hasanağa) köyünün genel görünümü (solda) ve Ulubatlı Hasan Ağa'nın köyün merkezinde inşa ettirdiği camiiden geriye kalan minâre (sağda).
Nilüfer / Bursa.

Resim-7: Fatih'in alemdârî Baba Hasan Ağa'nın 828/1425'te Kızılcukçu (Hasanağa) köyü ve diğer vakıfları adına düzenlenen vakfiyesinin Vakıflar Arşivi'ndeki sûretlerinden biri. VGMA, Defter, nr.: 2163/70, s. 80.

Resim-8: Alemdar Ulubatlı Baba Hasan'ın, şahidleri arasında bulunduğu Bâyezid Paşa'nın oğlu İsâ Beg'in Ramazan 739/Mart 1436 tarihli vakfiyesinin sonuna kendi el yazısıyla düşürdüğü kayıt. BOA, EV.VKF nr.:19/9.

Resim-9: İstanbul'un fethinde Ulubatlı Alemdâr Hasan'la birlikte Romanos/Topkapı burcuna çıkıp surlardan düşerek şehid olan On Sekiz Sekbanlar'ın hazîre ve mescidinin 1954 yılında çekilmiş bir fotoğrafı.

Resim-10: Ulubatlı Hasan Ağa'nın emrindeki On sekiz şehid Sekban'ın mescidi, hazîresi ve Sekbanlar kethüdâsı Hamza bin Hızır'ın üzerinde 857/1453 târihi bulunan kabri.

Fotoğraf: Hakan Yılmaz

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri ve Ana Kaynaklar

- BOA, *EV.VKF.*, nr.: 19/9, I, II ve ekleri.
BOA, *Muḥāsebe`-i Vilāyet-i Rüm-ili Defteri*, nr.: 77.
BOA, *Tapu TahrİR Defteri*, nr.: 251, s. 419-420.
Defter-i İn`āmāt, İBB Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, Yzm. nr.: O.71.
Hasan Ağa Vakfiyesi (Rebî`u'l-evvel 828/Şubat 1425 tarihli): Bursa'nın Nilüfer ilçesine bağlı Hasan Ağa/Kızılıcuklu köyünde bulunan orijinal vakfiyenin bizdeki fotokopisi.
Hasan Ağa Vakfiyesi Süretleri, VGMA, *Defter*, nr.: 2163/70, s. 80, 82.
Hasan Baba Mescidi ve Türbesi Raporu, Vakıflar Umûm Müdürlüğü, 29.08.1941, Dosya nr.: 532.
AHMED BÂDİ EFENDİ: *Riyâz-ı Belde`-i Edirne*, I, Bayezid Devlet Ktp. nr.: 10391.
AHMED MUHTÂR PAŞA: Ferik, A *'yād-ı Mefâḥir-i Milliyye`-i 'Osmāniyye`den 'Osmānlılığın Avrupa`da Tarz-ı Te`essüsi, yâḥūd Feth-i Celil-i Koşanḥiniyye*, Tâhir Beg Matba'ası, İstanbul 1316/1900.
BARBARO, Nicolo: *Kostantıniyye Muhâsarası Ruznâmesi*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1976.
BARKAN, Ö. Lütfi - AYVERDİ, E. Hakkı: *İstanbul Vakıfları TahrİR Defteri: 953 (1546) Tarihli*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1970.
GÖNCÜOĞLU, Süleyman Faruk, "Unutulmuş Tarihi Bir İstanbul Semti: Horhor", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, sy.: 23, (2009).
HÂFİZ HÜSEYİN BİN İSMAİL-İ AYVÂNSARÂYÎ: *Ḥadîkatü'l-Cevāmi`*, I, İstanbul: Matba'a`-i `Âmire, 1281/1865.
HAMMER, Joseph Von: *Osmanlı Tarihi*, I, çeviren: Mehmed Atâ', sadeleştirip özetleyen: Abdülkadir Karahan, IV. Baskı, MEB Yayınları, İstanbul 2005.
İBN KEMÂL: *Tārîḥ-i İbn Kemâl*, VII. Defter, Tıpkıbasım, nşr.: Şerafettin Turan, TTK Yayınları, Ankara 1954.
İDRİS-İ BİTLİSÎ: *Heşt Behişt Tercemesi*, VII. Ketibe, TSMK, Bağdat Köşkü, nr.: 196/1.
KRİTOVULOS: *Historia (Kritovulos Tarihi: 1451-1467)*, çev.: Ari Çokona, Heyamola Yayınları, İstanbul 2012.
MEHMED SÜREYYÂ: *Sicill-i 'Osmāni*, II & IV, Matba'a`-i `Âmire, İstanbul 1311/1894.
SPHRANTZES, Georgios: "Cronica (Chronicon Maius): 1258-1481", *Memoirii (1401-1477)*, I-II, Editie Critica de Vasile Grecu, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, Bucureşti (Bükreş) 1966.
ŞEMSEDDİN SÂMÎ: *Kāmüsü'l-A'lām*, II, Mihrân Matba'ası, İstanbul 1306/ 1890.
TURSUN BEG: *Tārîḥ-i Ebü'l-Feth*, haz.: Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1977.

Kitap ve Makaleler

- AFYONCU, Erhan: *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, I, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2002.

- _____ : *Truva'nın İntikamı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012.
- AYDIN, Erdoğan: *Fatih ve Fetih, Mitler ve Gerçekler*, Doruk Yayımcılık, Ankara 1997.
- AYVERDİ, E. Hakkı: *Fâtih Devri Mimarîsi*, İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, İstanbul 1953.
- BARDAKÇI, Murat: "Ulubatlı da Bir Şey mi, Daha Yiğınla Tarihi Hurafemiz Var", *Hürriyet Gazetesi*, 07.09.2003.
- CARROL, C.: "Notes on the Authorship of the siege section of the Chronicon Maius of Pseudo-Phrantzes book III", *Byzantion*, LXI (1971), s. 28-44; LXII (1972), s. 5-22; LXIII (1973), s. 30-38; LXIV (1974).
- DİNÇMEN, Kriton: *Şehir Düştü: Bizanslı Tarihi Francis'den İstanbul'un Fethi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.
- EKİCİGİL, Recep: "Babahasan-ı Alemî Mescidi", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, II, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1982.
- EMECEN, Feridun M.: "Menkıbe-Tarih İlişkisinin Çarpıcı Bir Örneği: İstanbul'un Fethinde Surlara İlk Çıkanın Kimliği Meselesi", *İ. Aydın Yüksel'e Armağan*, İstanbul 2012.
- ENGİN, Vahdettin: "Ulubatlı Hasan'ı Bırak, Balaban Çavuş'a Bak!", *Hürriyet Tarih*, 28.05.2003.
- GRECU, Vasile V.: *Georgios Sphrantzes. Leben und Werk. Makarios Melissenos und sein Werk*, extras din "Byzantinoslavica", XXVI/I (1965), pp. 62-73; Introducere, pp. XIII-XIV.
- HANAK, W. - PHİLİPPIDES, M.: *The Siege and Fall of Constantinople in 1453*, Asgate, Farnham 2011.
- KAYAPINAR, Levent: *Chronicon Minus: İstanbul'un Fethinin Bizanslı Son Tanığı Yorgios Sfrancis'in Anıları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
- KOÇU, Reşat Ekrem - AKBAY, Mehmed Ali: "Babahasanalemî Mescidi", *İstanbul Ansiklopedisi*, IV, İstanbul 1960.
- MEHMED ZİYÂ BEG: *Tanin Gazetesi*, Sayı: 1964, 29 Mayıs / 11 Haziran 1330/1914.
- ORTAYLI, İlber: "Şanlı Bir Tarihin 'Renkli' Balonları", haber: Şenol Demirci, "İşte Tarihi Palavralar", *Milliyet Gazetesi*, 02.09.2003.
- PAPADOPULOS, I.: "Phranzès estil réellement l'auteur de la grande chronique qui porte son nom?", Actes du IVe congrès international des études byzantines I, *Bulletin de l'institut archéologique bulgare*, IX, Sofia 1935.
- PERTUSİ, Agostino: *İstanbul'un Fethi*, I, trc.: Mahmut H. Şakiroğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2004.
- "Ulubatlı Hasan İle İlgili İddialara Yanıt", *İletim Gazetesi*, 29.05.2003.
- ÜNVER, A. Süheyl: "İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar", *İstanbul Risaleleri*, V, İBB Kültür İşleri Daire Bşk. Yayınları, İstanbul 1996.
- YILMAZ, Hakan: "Fetih'te Surlara Sancak Dikme Meselesine Farklı Analitik Bir Yaklaşım: 'Ulubatlı Hasan' Rivâyeti Efsâne midir, Gerçek midir?", *Fatih Sultan Mehmed Dönemi Osmanlı Dünyası (İdeoloji-Diplomasi-Savaş-Fetih) Uluslararası Sempozyumu*, (12-13 Nisan 2019) bildiri metni.